

Železna cesta 16, 1000 Ljubljana
01 4735 531
gp@zagovornik-rs.si

Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije
Dr. Igor Papič, minister
Masarykova cesta 16
1000 Ljubljana

E: gp.mvzi@gov.si

Številka: 0070-21/2024/1
Datum: 4. 11. 2024

Zadeva: Priporočilo Zagovornika načela enakosti glede osnutka Zakona o visokem šolstvu (ZViS)

Spoštovani minister dr. Papič,

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) je preučil osnutek Zakona o visokem šolstvu, ki je bil 12. junija 2024 posredovan v javno obravnavo.¹ Zagovornik v skladu z 21. členom Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) daje priporočilo Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in inovacije (MVZI) glede preprečevanja in varstva pred diskriminacijo pri oblikovanju končnega besedila predloga Zakona o visokem šolstvu (ZViS).

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS:

- 1. opredeli pojma »diskriminacija« in »ukrepi za zagotavljanje enakosti«; v skladu z Zakonom o varstvu pred diskriminacijo doda manjkajoče osebne okoliščine, zaradi katerih nihče ne sme biti diskriminiran; na pregleden način vključi splošno prepoved diskriminacije, dolžnosti zagotavljanja enakih možnosti ter ukrepe za varstvo pred diskriminacijo;**
- 2. opredeli, kdo so študenti s posebnimi potrebami, določi njihove pravice in opredeli enoten postopek ugotavljanja statusa študenta s posebnimi potrebami; opredeli naj pravilnik o izvrševanju pravic študentov s posebnimi potrebami, v katerem se podrobno določijo postopki in merila, da bodo študenti imeli enake možnosti ne glede na to, na katerem visokošolskem zavodu študirajo;**
- 3. med pogoje za ustanovitev visokošolskega zavoda doda zagotavljanje prostorske in druge dostopnosti;**
- 4. omogoči tudi nedigitalne načine oddaje prijave za vpis v študijske programe, da se bodo lahko brez težav prijavili tudi vsi kandidati, ki zaradi svojih invalidnosti ali drugih osebnih okoliščin (npr. nepoznavanje jezika) ne morejo uporabljati digitalnih orodij;**

¹ Dostopno na: <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16894>.

5. v skladu z 62. a členom Ustave Republike Slovenije med nacionalno pomembne naloge doda tudi skrb za razvoj slovenskega znakovnega jezika in jezika gluhoslepih;

6. omogoči vsem študentom učenje slovenščine ne glede na njihovo državljanstvo;

7. iz meril za subvencioniranje bivanja študentov izloči učno oziroma študijsko uspešnost, prilagodi postopke subvencioniranja za študente z invalidnostmi ter doda možnost subvencioniranja bivanja tudi za študente brez slovenskega državljanstva z začasnim prebivališčem v Republiki Sloveniji;

8. doda, da se podatki zbirajo za namene varstva pred diskriminacijo oziroma za pripravo ukrepov za zagotavljanje enakosti ter razširi nabor podatkov o osebnih okoliščinah študentov in zaposlenih.

Zagovornik prosi MVZI za pisni odziv v roku 30 dni od prejema priporočila.

S spoštovanjem,

Miha Lobnik
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Poslano:

- naslovníku (po e-pošti),
- zbirka dok. gradiva.

Priloga:

- Utemeljitev strokovne službe Zagovornika št. 0070-21/2024/1

V vednost:

- Predsednica Republike Slovenije (gp.uprs@predsednica-slo.si)
- Državni svet Republike Slovenije (gp@ds-rs.si)
- Državni zbor Republike Slovenije (gp@dz-rs.si)
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje (gp.mvi@gov.si)
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (gp.mddsz@gov.si)
- Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (info@varuh-rs.si)
- Svet Republike Slovenije za visoko šolstvo (gp.mvzi@gov.si)
- Rektorska konferenca Republike Slovenije (frenk.mavric@upr.si)
- Študentska organizacija Slovenije (info@studentska-org.si)
- Skupnost samostojnih visokošolskih zavodov (info@skupnost-svz.si)
- Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture (info@sviz.si)
- Sindikat delavcev v vzgojni, izobraževalni in raziskovalni dejavnosti Slovenije (vir@sindikat-zsss.si)
- Visokošolski sindikat Slovenije (vss@sindikat-vss.si)

1.

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS opredeli pojma »diskriminacija« in »ukrepi za zagotavljanje enakosti«; v skladu z Zakonom o varstvu pred diskriminacijo doda manjkajoče osebne okoliščine, zaradi katerih nihče ne sme biti diskriminiran; na pregleden način vključi splošno prepoved diskriminacije, dolžnosti zagotavljanja enakih možnosti ter ukrepe za varstvo pred diskriminacijo.

Zagovornik priporoča, da se osnutek ZViS v določbah, ki se nanašajo na diskriminacijo, dopolni tako, da bo natančneje opredeljeno, kaj je prepovedano kot diskriminacija, katere osebne okoliščine so varovane in kdo vse je varovan (študenti, zaposleni itd.). Jasneje naj se opredelijo morebitne izjeme od prepovedni neenakega obravnavanja (npr. tuji študenti) in dolžnosti zagotavljanja enakosti (npr. varstvo pred diskriminacijo in ukrepi za zagotavljanje enakih možnosti).

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)² je krovni zakon, ki ureja varstvo vsakega posameznika pred diskriminacijo, ne glede na njegove osebne okoliščine, na različnih področjih družbenega življenja – tudi na področju (visokošolskega) izobraževanja.

V osnutku ZViS je v šestem odstavku 14. člena uporabljen izraz diskriminacija, vendar ni opredeljen oziroma pojasnen. 4. člen ZVarD določa: »Diskriminacija pomeni vsako neupravičeno dejansko ali pravno neenako obravnavanje, razlikovanje, izključevanje ali omejevanje ali opustitev ravnanja zaradi osebnih okoliščin, ki ima za cilj ali posledico oviranje, zmanjšanje ali izničenje enakopravnega priznavanja, uživanja ali uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, drugih pravic, pravnih interesov in ugodnosti«. Zagovornik priporoča, da se v 3. členu osnutek ZViS dopolni z definicijo diskriminacije.

Opredelijo naj se tudi ukrepi za zagotavljanje enakosti, npr. kot »ukrepi za enako obravnavanje, enake možnosti ali dejansko enakost z namenom preprečevanja ali odpravljanja posledic manj ugodnega položaja oseb, ki so v slabšem položaju zaradi določene osebne okoliščine.« Primer teh ukrepov so v ZViS ukrepi za študente s posebnimi potrebami, tuje študente in ženske.

V osnutku ZViS je v petem odstavku 13. člena (izobraževanje pod enakimi pogoji) navedeno, da visokošolski zavodi zagotavljajo enako obravnavo ne glede na nekatere navedene osebne okoliščine. ZVarD v prvem odstavku 1. člena določa naslednje osebne okoliščine: spol, narodnost, rasa ali etnično poreklo, jezik, vera ali prepričanje, invalidnost, starost, spolna usmerjenost, spolna identiteta in spolni izraz, družbeni položaj, premoženjsko stanje, izobrazba ali katero koli druga osebna okoliščina. Osnutek zakona izpušča naslednje osebne okoliščine iz ZVarD: jezik, spolna identiteta, spolni izraz, izobrazba, družbeni položaj. Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1) vključuje še nacionalno in socialno poreklo, barvo kože, zdravstveno stanje, članstvo v sindikatu in družinsko stanje. Zagovornik je kot »druge osebne okoliščine« prepoznal še državljanstvo, kraj bivanja in starševstvo. Besedilo osnutka ZViS naj se v 13. in 14. členu dopolni tako, da bo vključevalo vse osebne okoliščine.

² Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg).
Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

13. in 14. člen bi morala vsebovati tudi jasno določbo glede prepovedi diskriminacije, tako študentov, kot zaposlenih in drugih, ki sodelujejo v izobraževanju. Besedilo prvega odstavka 13. člena osnutka ZViS določa, da visokošolski zavodi zagotavljajo enako obravnavo. Ni jasno, ali glede na ime člena (»izobraževanje pod enakimi pogoji«) to velja le za študente ali za vse, torej tudi za zaposlene. Podobno ni dovolj jasno, za koga vse velja 14. člen (»vseh oseb, ki so v kakršnikoli vlogi vključene v procese visokošolske dejavnosti na visokošolskem zavodu«), saj ni jasno, kaj pomeni visokošolska dejavnost.

13. člen osnutka ZViS določa izobraževanje pod enakimi pogoji, pri čemer ločuje med študenti z različnim državljanstvom. Vendar je s tem mišljen predvsem vpis, npr. šolnine, ne pa tudi drugi pogoji. Jasno mora biti opredeljeno, kdaj in zakaj so lahko npr. tuji študenti neenako obravnavani, sicer pa morajo imeti zagotovljene enake pogoje (prepoved diskriminacije, enako obravnavo, enake možnosti ter varstvo pred diskriminacijo).

Smiselno je, da en člen določi splošno prepoved diskriminacije, enako obravnavo, enake pogoje in zagotavljanje enakih možnosti za vse. Torej za študente in delavce, glede vseh oblik diskriminacije, tudi (spolnega) nadlegovanja (kot npr. v 6. členu ZDR-1). Ločeno pa se nato v drugih členih uredijo specifična področja za študente (npr. tuji študenti, sedaj 13. člen) in zaposlene (npr. enakost spolov).

Vsebina osnutka (predvsem sedanjega 14. člena) naj se smiselno razširi, da bo zajela še splošno prepoved diskriminacije, ne samo spolno neenakost – za primer ureditve glej npr. drugo poglavje ZVarD ali 6. in 7. člen ZDR-1, kjer je nadlegovanje opredeljeno kot ena izmed oblik diskriminacije. Doda naj se prepoved viktimizacije. Viktimizacija je po ZvarD izpostavljanje diskriminirane osebe ali osebe, ki ji pomaga, neugodnim posledicam zaradi njenega ukrepanja, katerega namen je preprečiti ali odpraviti diskriminacijo.

Ne le da visokošolski zavodi ne smejo diskriminirati, zagotavljati morajo tudi »varstvo pred diskriminacijo«, npr. z urejenimi pravili, postopki, strategijami, ukrepi, načrti (npr. enakosti spolov). Osnutek ZViS naj se dopolni tako, da bo jasna obveznost zavodov sprejemati ukrepe za preprečevanje diskriminacije in spodbujanje enakih možnosti za vse, ki so vključeni v procese visokošolskega izobraževanja.

2.

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS opredeli, kdo so študenti s posebnimi potrebami, določi njihove pravice in opredeli enoten postopek ugotavljanja statusa študenta s posebnimi potrebami; opredeli naj pravilnik o izvrševanju pravic študentov s posebnimi potrebami, v katerem se podrobno določijo postopki in merila, da bodo študenti imeli enake možnosti ne glede na to, na katerem visokošolskem zavodu študirajo.

111. člen osnutka ZViS določa študente s posebnimi potrebami in posebnim statusom. Glede tega je Zagovornik že 11. 7. 2023 dal »Priporočila Zagovornika načela enakosti glede Predloga Pravilnika o postopkih in načinu izvrševanja pravic študentov s posebnimi potrebami in študentov s posebnim statusom v visokem šolstvu«. ³ Ta naj se smiselno upoštevajo tudi pri pripravi ZViS.

Ta člen osnutka ZViS mora študente s posebnimi potrebami opredeliti dovolj široko in splošno, da bo skladno z drugimi nacionalnimi in mednarodnimi predpisi. ⁴ Pravic študentov s posebnimi potrebami in študentov s posebnim statusom v visokem šolstvu ne določa samo ZViS, temveč so njihove pravice varovane z Ustavo RS, ZVarD in zakonodajo na področju invalidnosti (npr. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov). To mora ZViS vsebinsko upoštevati. Lahko bi jih opredelili kot »študente z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami«, ⁵ bolj konkretne invalidnosti pa le primeroma našteji. Med temi primeri v osnutku ZViS manjkajo vsaj še gluho-slepi in študenti z dolgotrajnimi boleznimi.

Zakon mora bolj določno opredeliti pravice študentov s posebnimi potrebami. Trenutne pravice »ugodnejše obravnave v izbirnem postopku« in »prilagoditve izvajanja« niso dovolj jasno opredeljene. Vsebino pravic mora določiti zakon in ne podzakonski akt. Ta lahko določi le načine uveljavljanja teh pravic.

Ločeno mora biti zakonsko urejen postopek v izbirnem postopku, saj to še niso študenti (s posebnimi potrebami), temveč šele kandidati za vpis.

Neenako urejanje, ki je posledica tega, da na ravni državnih predpisov (zakon in pravilnik) ni jasne in enotne ureditve položaja študentov s posebnimi potrebami in študentov s posebnim statusom ter se ureja z akti visokošolskih zavodov, lahko postavlja študente v neenak položaj tudi na podlagi tega, kje se izobražujejo (različna ureditev na različnih visokošolskih zavodih). Trenutno univerze ne nudijo med seboj primerljivih prilagoditev. ⁶ Odsotnost enotne ureditve pa povzroča, da je lahko isti študent z določeno invalidnostjo na eni ustanovi upravičen do posebnega statusa, na drugi pa ne. To je bil osnovni namen veljavnega 69.a člena ZViS.

³ Priporočili z utemeljitvijo strokovne službe Zagovornika sta v celoti objavljeni na spletni strani Zagovornika na naslovu https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2023/07/Priporocilo_Pravilnika-o-postopkih-in-nacinu-izvrsevanja-pravic-studentov-s-posebnimi-potrebami-in-studentov-s-posebnim-statusom-v-visokem-solstvu.pdf.

⁴ Npr. Konvencijo o pravicah invalidov in Izbirni protokol h Konvenciji o pravicah invalidov (MKPI). Dostopno na: https://www.uradni-list.si/_pdf/2008/Mp/m2008037.pdf

⁵ Glej npr. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI).

⁶ Glej predlog Zakona za urejanje položaja študentov. Dostopno na: <https://imss.dz-rs.si/IMiS/ImisAdmin.nsf/ImisnetAgent?OpenAgent&2&DZ-MSS-01/263b0607233f06c7d949b37f49ce730fc9a39bfa8df58f9eccd795f31e41d307>

Zagovornik ponavlja tudi priporočilo glede vzpostavitve enotnega postopka določanja statusa študentov s posebnimi potrebami glede na vrsto in stopnjo invalidnosti, da bi tako dosegli enako obravnavo vseh študentov v primerljivih položajih. Ta postopek mora biti določen v zakonu, podrobnosti pa lahko prepusti urejanju s podzakonskim aktom. Po trenutni zakonski ureditvi lahko študenti z invalidnostmi pridobijo različne statuse pri uveljavljanju različnih pravic, različna so tudi merila oziroma zahtevana dokazila. Različne pravice so urejene v različnih pravnih aktih, npr.:

- vpisni postopek za osebe s statusom kandidata s posebnimi potrebami je urejen v Pravilniku o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu;
- prilagoditev izobraževalnega procesa je načeloma urejena v ZViS, v praksi pa ne;
- štipendiranje npr. dodatek za štipendiste s posebnimi potrebami, je urejeno v Zakonu o štipendiranju;
- subvencionirano bivanje v smislu dodatnih točk je urejeno v Pravilniku o subvencioniranju bivanja študentov;
- študentska prehrana in dodatni boni so urejeni v Zakonu o subvencioniranju študentske prehrane;
- brezplačni prevozi gibalno oviranih študentov so urejeni v Zakonu o prevozih v cestnem prometu.

Z vidika enake obravnave enakih položajev študentov z invalidnostmi in poenostavitve postopkov je smiselna prilagoditev predpisov tako, da se status študenta s posebnimi potrebami ugotavlja na enem mestu, v enotnem postopku in na podlagi enotnih meril.

V zakonu in pravilniku bi morali biti določeni postopki pridobivanja statusa študenta s posebnimi potrebami, vključno z navedbo meril in upoštevni dokazil pri odločanju, ter možnosti in načini ukrepanja glede odločitev v postopkih in v primerih, ko izobraževalne ustanove ali posamezni predavatelji določenih priznanih prilagoditev ne bi želeli uvesti.

3.

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS med pogoje za ustanovitev visokošolskega zavoda doda zagotavljanje prostorske in druge dostopnosti.

Visokošolski zavodi morajo ljudem z invalidnostmi zagotoviti enake možnosti tudi v smislu dostopnosti. Po Zakonu o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI) je treba zagotoviti prilagoditve obstoječih oziroma že zgrajenih objektov v javni rabi najkasneje do konca leta 2025.⁷ Tudi Gradbeni zakon v 22. členu⁸ ureja »graditev in uporabo objektov, dostopnih vsem ljudem, ne glede na njihovo morebitno trajno ali začasno oviranost«, kar pomeni projektiranje, gradnjo in uporabo objektov na način, ki omogoča neoviran dostop do objektov in njihovo uporabo.

To pomeni, da so visokošolski zavodi dolžni zagotoviti dostopnost. Zagotoviti jo morajo vnaprej, ne glede na to, ali že imajo vpisane študente s posebnimi potrebami ali ne. Zagovornik poudarja, da je treba zagotoviti dostopnost vsem in da se ta obveznost nanaša na vse vrste invalidnosti, tudi tiste, ki niso trajne. Ne gre le za pravico iz naslova statusa študenta s posebnimi potrebami in tistih, ki na priznanje take pravice še čakajo, temveč gre za uresničevanje pravic vseh ljudi, ki jih lahko nedostopnost objektov visokošolskih zavodov zadeva oziroma jim lahko povzroča težave (predvsem pri gibanju). Sem sodijo še zaposleni in obiskovalci visokošolskih zavodov, ki prav tako potrebujejo določene prilagoditve.

V tem pogledu govorimo o univerzalni dostopnosti objektov v javni rabi. Ta se ne nanaša samo na dostopnost v smislu odpravljanja prostorskih ali arhitektonskih ovir, temveč tudi na prilagoditve objektov s tehničnimi napravami, zvočnimi in svetlobnimi indikatorji, pisnimi informacijami in drugimi ustreznimi prilagoditvami (npr. talne oznake za slepe ali svetlobne za gluhe). Zagotavljanje dostopnosti je splošna in univerzalna dolžnost vseh visokošolskih zavodov.

Država mora zagotoviti, da bodo vsi objekti v javni rabi dostopni. Pri objektih v javni lasti oz. objektih, kjer se izvaja javna služba, tudi z dodatnimi vlaganji. Pri zasebnih objektih pa npr. tako, da je to opredeljeno kot pogoj za izvajanje dejavnosti. V primeru ZViS je zato smiselno med pogoje za podelitev ali podaljšanje akreditacije zavodom in za javno financiranje dodati pogoj zagotavljanja dostopnosti.

⁷ Skladno z 38. členom ZIMI je treba prilagoditve objektov v javni rabi zagotoviti najpozneje do 11. 12. 2025.

⁸ Gradbeni zakon (Uradni list RS, št. 61/17, 72/17 – popr., 65/20 in 15/21 – ZDUOP). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7108>.

4.

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS omogoči tudi nedigitalne načine oddaje prijave za vpis v študijske programe, da se bodo lahko brez težav prijavili tudi vsi kandidati, ki zaradi svojih invalidnosti ali drugih osebnih okoliščin (npr. nepoznavanje jezika) ne morejo uporabljati digitalnih orodij.

55. člen osnutka ZViS (razpis za vpis) določa, da morajo kandidati oddati elektronsko prijavo za vpis prek spletnega portala eVŠ.

Nimajo vsi člani družbe – tudi zaradi svojih osebnih okoliščin – glede širjenja in sprejemanja informacij enakih potreb, izbir, izhodiščnih možnosti in pogojev. Zato je treba vedno posvetiti posebno pozornost vprašanju, kako vsem, ne le formalno, ampak tudi dejansko, zagotoviti komunikacijo v njim razumljivi obliki, jezikih in tehnologijah.

Za določene skupine ljudi je treba zagotoviti tudi dostop do analognih načinov informiranja in komuniciranja. To so zlasti ljudje, ki nimajo dostopa do ustreznih informacijsko komunikacijskih tehnologij ali pa teh ne morejo, ne znajo ali ne zmorejo uporabljati oziroma jim njihove osebne okoliščine onemogočajo učinkovito elektronsko komunikacijo. Ne samo ljudje z invalidnostmi, tudi ljudje, ki ne govorijo (dobro) slovensko ali tisti s slabšim premoženjskim stanjem mnogokrat nimajo možnosti dostopa do naprav, prek katerih bi lahko nemoteno uporabljali digitalne storitve (pametne telefone, tablice, računalnike). Prav tako imajo slabši dostop do digitalnih storitev mnogi starejši. V teh primerih je treba omogočiti komunikacijo prek drugih kanalov (navadna pošta, telefon, e-mail, osebno ipd.).

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS v skladu z 62. a členom Ustave Republike Slovenije med nacionalno pomembne naloge doda tudi skrb za razvoj slovenskega znakovnega jezika in jezika gluhoslepih.

Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika opredeljuje gluho osebo kot osebo, ki je povsem brez sluha, oziroma osebo, ki zaradi oteženega sporazumevanja uporablja znakovni jezik kot svoj naravni jezik. Pravice gluhih oseb so med drugim uporabljati slovenski znakovni jezik kot jezik medsebojnega sporazumevanja, biti informiran/a v prilagojenih tehnikah in pravica do tolmačenja. Gluhi študenti morajo imeti pravico do prilagoditev v študijskem procesu – kot študenti s posebnimi potrebami.

Za državo in skupnost gluhih je pomemben tudi razvoj slovenskega znakovnega jezika. 130. člen osnutka ZViS (dodelitev sredstev za nacionalno pomembne naloge) med pomembne naloge uvršča tudi skrb za razvoj in učenje slovenščine ter skrb za razvoj jezikov avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Zagovornik priporoča, da se med nacionalno pomembne naloge vključi tudi skrb za razvoj in učenje slovenskega znakovnega jezika. Ta je za določeno skupino gluhih namreč prvi oziroma materni jezik. Jezik je tudi ena od osebnih okoliščin, zaradi katerih ne sme biti nihče v manj ugodnem položaju v skladu z Zakonom o varstvu pred diskriminacijo.

Enako velja za jezik gluhoslepih. Gluhoslepota je ena od invalidnosti. Gluhoslepota pomeni kombinirano hkratno okvaro sluha in vida, ki je tako resna, da se čuta med sabo ne moreta nadomeščati. Zaradi hude narave invalidnosti in njenih posledic so osebe z gluhoslepoto potisnjene na rob družbe. Okrnjene so njihove možnosti vključevanja v družabno življenje, sporazumevanje, dostop do informacij, možnost prostega in varnega gibanja. Težave se začnejo pri pridobivanju in posredovanju sporočil ter informacij in orientaciji, vodijo pa do težav pri učenju, nadaljnjem sporazumevanju, aktivnostih in mobilnosti. To povzroča težko premostljive ovire za vključevanje v družbo, pri študiju, na delovnem področju in drugod.

Z dopolnitvijo Ustave Republike Slovenije (Ustava RS) leta 2021 je Slovenija postala prva država na svetu, ki je v ustavo vpisala pravico do rabe in razvoja znakovnega jezika in jezika gluhoslepih. To Ustava RS ureja v 62.a členu. Oba jezika potrebujeta posebno skrb, k čemur naj prispevajo tudi visokošolski zavodi.

6.

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS omogoči vsem študentom učenje slovenščine ne glede na njihovo državljanstvo.

15. člen osnutka ZViS (učni jezik) določa, da je učni jezik na visokošolskih zavodih v Republiki Sloveniji slovenski. Določa tudi izjeme, npr. možnosti izvajanja programa v tujih jezikih, če je vanje vpisano večje število tujih študentov. Skladno z določbo zadnjega odstavka tega člena se tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva omogoči učenje slovenščine.

Slovenci brez slovenskega državljanstva niso edini, ki imajo lahko težave s slovenskim jezikom in potrebujejo pomoč pri njegovem učenju. V takšnem položaju so lahko tudi slovenski državljani, npr. tisti, ki so živeli v drugih državah in Romi. Zato je smiselno, da je učenje slovenščine omogočeno vsem, ki to potrebujejo, brez določanja pogoja državljanstva ali etničnosti. Torej npr. tudi ljudem s slovenskim državljanstvom druge etnične pripadnosti, in tistim Slovencem s slovenskim državljanstvom, ki ne govorijo dobro slovenskega jezika. Po ZVarD so narodnost, rasa ali etnično poreklo, jezik in državljanstvo osebne okoliščine, zaradi katerih ne smi biti nihče neupravičeno neenako obravnavan.

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutku ZViS iz meril za subvencioniranje bivanja študentov izloči učno oziroma študijsko uspešnost, prilagodi postopke subvencioniranja za študente z invalidnostmi ter doda možnost subvencioniranja bivanja tudi za študente brez slovenskega državljanstva z začasnim prebivališčem v Republiki Sloveniji.

Nekatere skupine ljudi so zaradi njihovih osebnih okoliščin v slabšem izhodiščnem položaju kot druge. Čeprav jim je zagotovljena enakopravnost, nimajo vedno dejansko enakih možnosti za koriščenje vseh pravic, ugodnosti in priložnosti. Skupine oseb, ki so dokazano v manj ugodnem položaju zaradi določene osebne okoliščine, zato potrebujejo dodatne spodbude in ugodnosti, da bi bile zares izenačene z drugimi in imele enake možnosti sodelovanja in uveljavitve na različnih področjih družbenega življenja.

Te spodbude so v ZVarD poimenovane posebni ukrepi (glej 17. in 18. člen).⁹ K sprejemanju oziroma izvajanju posebnih ukrepov so zavezani vsi državni organi, samoupravne lokalne skupnosti, nosilci javnih pooblastil, delodajalci, vzgojno-izobraževalni zavodi, gospodarski in drugi subjekti.

Pri izvajanju posebnih ukrepov je treba na podlagi analiz in raziskav potrditi, da je skupina oseb z določeno osebno okoliščino resnično v slabšem položaju. Utemeljiti je treba tudi, da so cilji in nameni teh ukrepov legitimni ter da je sprejetje posebnega ukrepa potrebno in ustrezno sredstvo za odpravo neenakega položaja določene skupine. Če se pri upravičenosti do posebnih ukrepov postavljajo neupravičeni pogoji ali merila, lahko to pomeni diskriminacijo. Če jih prejema nekdo, ki ni v slabšem položaju, je to prav tako lahko diskriminatorno do ostalih.

ZViS določa tudi ukrepe, ki so skladno z ZVarD (Ustavo RS in mednarodnim pravom) posebni ukrepi. Določa prilagojene pogoje za študente z invalidnostmi, študente starše, ukrepe za zagotavljanje enakih možnosti žensk itd. Posebni ukrepi so tudi vsi socialni ukrepi, namenjeni študentom – štipendije, subvencionirana prehrana, subvencionirani prevozi. Z njimi država zagotavlja enake možnosti študentom, ki so v neenakem položaju v primerjavi z drugimi študenti, brez te osebne okoliščine. Te spodbude za študente so namenske in omejene, npr. s statusom študenta, premoženjskim stanjem (npr. državne štipendije), zaposlitvijo (69. člen - druge pravice in ugodnosti študentov), krajem bivanja (npr. prevozi).

Med posebne ukrepe štejemo tudi subvencionirano bivanje. Legitimen namen tega ukrepa je izboljšati možnosti za bivanje v kraju študija študentom, ki si ga sicer ne bi mogli privoščiti. Ker je število subvencioniranih ležišč omejeno in jih primanjkuje, je treba postaviti merila. Ta pa morajo biti utemeljena in nediskriminatorna.

131. člen osnutka ZViS (subvencioniranje bivanja študentov) določa, da se pri subvencioniranju bivanja študentov - državljanov Republike Slovenije, upošteva učna oziroma študijska uspešnost, materialni položaj, oddaljenost stalnega prebivališča od kraja študija ter socialne in zdravstvene razmere študenta.

Študenti, ki so bolj oddaljeni od kraja študija, imajo manj možnosti in več stroškov. Hkrati študenti z manj prihodki, torej tisti, ki so v slabšem socialnem položaju in si težje zagotovijo bivanje na trgu, bolj potrebujejo subvencionirano bivanje (torej v študentskem domu ali pri zasebniku). Na potrebo po subvencioniranju stanovanjskih najemnin nedvomno vplivajo tudi druge študentove socialne in zdravstvene razmere.

⁹ Sopomenka posebnih ukrepov je (pogosto tudi napačno uporabljen) pojem pozitivna diskriminacija.

Ni pa utemeljeno merilo učne oz. študijske uspešnosti. Študenti z višjim povprečjem ocen ali uspehom na maturi niso nujno tisti študenti, ki najbolj ali v najkrajšem času potrebujejo nastanitev v študentskem domu ali subvencijo najemnine za bivanje pri zasebnem najemodajalcu. Če se s tem merilom zasledujejo drugi cilji (npr. motiviranje dijakov oziroma nagrajevanje študentov), merilo vseeno ne sme biti diskriminatorno in ga je treba tudi utemeljiti. Zdi se, da to merilo kot sredstvo za omejevanje dostopa do bivanja ni ustrezno za doseganje cilja motiviranja učencev in ni sorazmerno z omejitvami, ki jih povzroča. Za to obstajajo drugi ukrepi, npr. Zoisove štipendije.

Pri merilih za dodeljevanje subvencije za bivanje naj se prav tako poenoti opredelitev študentov s posebnimi potrebami, da bo skladna z drugimi predpisi – glej priporočilo št. 2.

V osnutku ZViS je treba je pojasniti omejitve 131. člena glede državljanstva. Subvencionira se namreč bivanje študentov državljanov držav članic EU in tujih državljanov, ki imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in so sami ali vsaj eden od njihovih staršev ali skrbnikov rezidenti, ne pa tudi drugih tujih študentov z začasnim prebivališčem v Republiki Sloveniji .

Tudi tukaj je treba prilagoditi procese subvencioniranja bivanja, da bodo ustrezni za študente z invalidnostmi (npr. dostopnost, več načinov komunikacije) – glej priporočilo št. 4.

Zagovornik priporoča MVZI, naj v osnutek ZViS doda, da se podatki zbirajo za namene varstva pred diskriminacijo oziroma za pripravo ukrepov za zagotavljanje enakosti ter razširi nabor podatkov o osebnih okoliščinah študentov in zaposlenih.

Da bi omogočili ugotavljanje (sistemske) neenakosti oziroma diskriminacije (npr. neenakost vpisa, ocen, plačil, vodenja), morajo država in visokošolski zavodi najprej zagotoviti zbiranje podatkov o študentih in zaposlenih po osebnih okoliščinah – t.i. podatke o enakopravnosti, enaki obravnavi in enakih možnostih (ang. equality data).

Zavodi z eVŠ¹⁰ sicer že zbirajo in analizirajo nekatere podatke, vendar jih ne zbirajo za namen varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti, ampak npr. za potrebe izvajanja pedagoške dejavnosti ali odločanja o pravicah. Zato je treba v tem delu zakon dopolniti in dodati te namene zbiranja podatkov. S tem bo zagotovljena pravna podlaga za bolj sistematično zbiranje in analiziranje anonimiziranih podatkov o sestavi in strukturi študentov in zaposlenih po kategorijah, tudi glede na njihove osebne okoliščine, o katerih že zbira podatke (npr. starost, spol, kraj bivanja, državljanstvo, kraj rojstva).

Za namene varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti naj se zbirajo še drugi podatki o študentih, npr. o statusu študenta s posebnimi potrebami, starševstvu. Več podatkov o osebnih okoliščinah naj se zbira tudi za zaposlene, npr. glede invalidnosti, starševstva, državljanstva, kraja rojstva. To omogoča ugotavljanje morebitnih neupravičenih strukturnih razlik med študenti (in zaposlenimi) z določenimi osebnimi okoliščinami v primerjavi z ostalimi. To je tudi podlaga za pripravo ukrepov za zagotavljanje enakosti, tako za zaposlene, kot študente.

Te podatke o osebnih okoliščinah je treba v zakonu dopolniti v posameznih evidencah. Določiti je treba še dolžnost priprave periodičnih analiz, tako na zavodih kot na ravni države (ministrstvo). S tem bi dobili boljši vpogled v izobraževalni sistem, ki bi moral biti vsem dostopen pod enakimi pogoji.

Glede osebnih okoliščin, za katere je možno zbiranje podatkov le na podlagi privoljenja in samoopredelitve (npr. etničnost, narodnost, jezik, vera ali prepričanje, spolna usmerjenost), je treba omogočiti možnost zbiranja anonimnih podatkov z anketnimi vprašalniki.

Tako bi bilo mogoče bolj celovito oceniti tudi, ali so posamezne skupine glede na njihove osebne okoliščine enako zastopane, plačane, uspešne (ipd.) oziroma ali prihaja do drugih neupravičenih neenakosti. Navedeni podatki so potrebni tudi za načrtovanje morebitnih posebnih ukrepov za izenačevanje možnosti teh skupin.

¹⁰ Evidenčni in analitski informacijski sistem visokega šolstva v Republiki Sloveniji